

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416

Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

4 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 4, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 4, ISSUE 1

TOSHKENT-2020

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ.
ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

1. ФАЙЗИЕВ Олим

ФУҚАРОЛАРНИНГ МУРОЖААТ ҚИЛИШ МАДАНИЯТИНИ ЮКСАЛТИРИШ
ҲАМДА МАСЪУЛ ХОДИМЛАРНИ ЎҚИТИШ – АЙРИМ ТИЗИМЛИ
МУАММОЛАРГА ЕЧИМ СИФАТИДА 7

2. ХУЖАНАЗАРОВ Азизжон Анварович

ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИ ЛОЙИҲАЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШДА АДЛИЯ ОРГАНЛАРИНИНГ
ИШТИРОКИ..... 13

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

3. ТОШҚУЛОВ Журабой Ўринбоевич

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ВИЖДОН ЭРКИНЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ
КАФОЛАТЛАРИ 18

4. САБИРОВ Эркин Кучкарбаевич

СУДЛАР ФАОЛИЯТИНИНГ ОЧИҚЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ БОРАСИДА ОММАВИЙ
АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИ БИЛАН ҲАМКОРЛИК МАСАЛАЛАРИ 29

5. ЮЛДАШЕВ Джахонгир Хайитович

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА БОЛАНИНГ ФУҚАРОЛИГИ БИЛАН БОҒЛИҚ
МАСАЛАЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАРНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 38

6. НОДИРОВ Давурхон Икромович

ЎЗБЕКИСТОН ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ҚОНУН
УСТУВОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ.....44

7. ХАТАМОВ Жамшид Алтибаевич

ФОРМЫ И МЕТОДЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ТАМОЖЕННОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ..... 50

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ.
ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

8. ОКЮЛОВ Омонбой

СУД ВА ҲУҚУҚНИ ҚЎЛЛАШ АМАЛИЁТИДА АДОЛАТ, ИНСОФЛИЛИК, ОҚИЛОНАЛИК
ТАМОЙИЛЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ МЕТОДОЛОГИК МАСАЛАЛАРИ 55

9. РАҲМАТОВ Анвар Исломович

СПОРТ ТАДБИРЛАРИ ТАШКИЛ ЭТИШ БИЛАН БОҒЛИҚ МУНОСАБАТЛАРНИ
ШАРТНОМАВИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ МАСАЛАЛАРИ 65

9. РУЗИНАЗАРОВ Шухрат Нуралиевич, АЧИЛОВА Лилия Илхомовна

ТЕНДЕНЦИИ И РАЗВИТИЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ
ИНВЕСТИЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН 71

10. ҒАЙБУЛЛАЕВ Сохибжон

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИДА ТАЪМИНЛОВЧИ БИТИМЛАР 76

11. РАХИМОВ Дониёр Бахтиёрович

ТОВАР НЕУСТОЙКАСИ: ЦИВИЛИСТИК ТАФАККУР ВА ҚОНУНЧИЛИК ТАРАҚҚИЁТИ 83

12. АБДУҒАНИЕВ Хуршиджон Турғун ўғли

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ТОВАР БЕЛГИЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ СОҲАСИДА
ҚОНУНЧИЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ 89

13. KHUSAINOVA Rano

LEGAL ASPECTS OF LIBERALIZATION OF THE ELECTRICITY SECTOR
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 95

**ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ.
ҲАКАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ**

- 14. АБДУРАХМОНОВА Хосиятхон Бахтиёржон қизи**
ИҚТИСОДИЁТ СОҲАСИДА КОЛЛИЗИОН МУАММОЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШДА
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ РОЛИ.... 103
- 15. ОДИЛҚОРИЕВ Хожимурод Тухтамурадович, ГАНИБАЕВА Шахноза Каримбердиевна**
МЕДИАЦИЯ ИНСТИТУТИНИ ЖОРИЙ ҚИЛИШГА ОИД МУҲИМ ҚАДАМ:
ХОРИЖИЙ ВА МИЛЛИЙ ТАЖРИБА 109

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ

- 16. РАХИМОВ Мирёқуб Актамович**
COVID-19 ПАНДЕМИЯСИ ШАРОИТИДА ХОДИМЛАР МЕҲНАТ ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ
ҚИЛИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ..... 117

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ
ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

- 17. КАРИМОВ Ваҳобжон**
“ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ФАОЛИЯТИ” ФАНИ ПРЕДМЕТИ, ВАЗИФАЛАРИ ВА УНИНГ
ЮРИСТЛАРНИ ТАЙЁРЛАШДАГИ АҲАМИЯТИ 123
- 18. ХАСАНОВ Шавкатбек Хайбатуллаевич**
СУД-ЭКСПЕРТЛИК ФАОЛИЯТИНИНГ ПСИХОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ 130
- 19. ЭРНАЗАРОВ Улуғмурод Турдиевич**
СУД-ЭКСПЕРТЛИК ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА ИННОВАЦИОН
ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ..... 135

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

- 20. ХАМДАМОВА Фируза Уразалиевна**
РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ..... 139
- 21. ИШАНХАНОВА Гулнора Амановна**
ЗАЩИТА ПРАВ РЕБЕНКА В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ
И НАЦИОНАЛЬНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ 144
- 22. ИСОҚОВ Лукмонжон Холбоевич**
МИГРАЦИЯ ЖАРАЁНЛАРИНИ БОШҚАРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ МОДЕЛЛАРИ 153
- 23. ХУДАЙБЕРДИЕВА Гулнора Аманмуродовна**
ХАЛҚАРО ТАШКИЛОТЛАРНИНГ МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИ ВА ТУРДОШ ҲУҚУҚЛАР
СОҲАСИДАГИ ҲУҚУҚ ИЖОДКОРЛИГИ ФАОЛИЯТИНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ..... 161

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

- 24. ТУРДИЕВ Бобир Собирович**
“ЯШИРИН ИҚТИСОДИЁТ”НИ ҚИСҚАРТИРИШ ВА УНГА ҚАРШИ
САМАРАЛИ КУРАШИШ ЙЎЛЛАРИ 167
- 25. ЭРАЛИЕВ Аъзам Бахтиёр ўғли**
АНГЛО-САКСОН ҲУҚУҚ ТИЗИМИГА МАНСУБ ДАВЛАТЛАРДА ИЧКИ ИШЛАР
ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ХУСУСИЯТЛАРИ 174

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

**ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ.
ҲАКАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ**

АБДУРАХМОНОВА Хосиятхон Бахтиёржон қизи
Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитаси
Божхона институти профессори в.б.,
юридик фанлар доктори (D.Sc)
E-mail: xosiyat.1986@mail.ru

**ИҚТИСОДИЁТ СОҲАСИДА КОЛЛИЗИОН МУАММОЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШДА
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ РОЛИ**

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): АБДУРАХМОНОВА Х.Б.
ИҚТИСОДИЁТ СОҲАСИДА КОЛЛИЗИОН МУАММОЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШДА
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ РОЛИ //
Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 4 (2020), Б. 103–108.

 4 (2020) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2020-4-15>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикасининг Иқтисодий процессуал кодекси қабул қилиниши, иқтисодий низолар ва иқтисодий судлар тизими ҳақида маълумот келтирилиб, судлар фаолиятига оид халқаро норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар нормалари билан миллий нормалар ўзаро қиёсий-ҳуқуқий тарзда ёритилган. Шунингдек, одил судловни амалга оширишда иқтисодий судларнинг мутлақ ваколатлари ва ушбу ваколатлар доирасида қўлланиладиган чет эл элементи билан мураккаблашган императив нормалар таҳлили амалга оширилган.

Калит сўзлар: суд ҳокимияти, низо, кўчмас мол-мулк, мутлақ ваколат, императив норма, коллизия боғловчи, қарор.

АБДУРАХМОНОВА Хосиятхон Бахтиёржон қизи
И.о. профессора Таможенного института Государственного
таможенного комитета Республики Узбекистан,
доктор юридических наук (D.Sc)
E-mail: xosiyat.1986@mail.ru

**РОЛЬ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОЦЕССУАЛЬНОГО КОДЕКСА РЕСПУБЛИКИ
УЗБЕКИСТАН В УРЕГУЛИРОВАНИИ КОЛЛИЗИОННЫХ ПРОБЛЕМ ЭКОНОМИКИ**

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлены информация об Экономическом процессуальном кодексе Республики Узбекистан, системе экономических споров и экономических судах, а также сравнительно-правовой анализ норм национального и международно-правовых актов. Рассмотрен анализ абсолютных полномочий экономических судов в осуществлении правосудия роль императивных норм, осложненных иностранным элементом применяемыми в рамках этих полномочий.

Ключевые слова: судебная власть, спор, недвижимость, абсолютная власть, императивная норма, обязательный конфликт, решение.

ABDURAKHMANOVA Khosiyatkhon
Acting Professor of Customs Institute of the
State Customs Committee of the Republic Of Uzbekistan
E-mail: xosiyat.1986@mail.ru

THE ROLE OF THE ECONOMIC PROCEDURE CODE OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN IN THE SETTLEMENT OF COLLISION PROBLEMS OF THE ECONOMY

ANNOTATION

This article provides information on the adoption of the Code of Economic Procedure of the Republic of Uzbekistan, economic disputes and the system of economic courts, and compares the norms of international normative legal acts with national norms. There is also an analysis of the absolute powers of economic courts in the administration of justice and the imperative norms complicated by the foreign element applied within these powers.

Keywords: judicial power, dispute, real estate, absolute power, imperative norm, dispute resolution, decision.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ ислохотларининг мазмун-моҳияти ҳам фуқароларининг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонун билан кўриқланадиган манфаатларини суд йўли билан ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш, бунинг учун эса суднинг ҳақиқий мустақиллигини ва фаолиятининг самарадорлигини таъминлаш билан боғлиқ муҳим масалага қаратилган. Фуқароларининг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтиришга қаратилган судларнинг фаолиятини тубдан яхшилаш алоҳида аҳамиятга эга.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 11-моддасига кўра, Ўзбекистон Республикаси давлат ҳокимиятининг тизими – ҳокимиятнинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига бўлиниши принципига асосланади [1]. Суд ҳокимияти жиной, фуқаролик, иқтисодий ва маъмурий судлов ишларини юритишда Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунлари устуворлиги принципига сўзсиз риоя қилади ҳамда судьялар мустақил бўлиб, фақат қонунга бўйсунди. Судьяларнинг одил судловни амалга ошириш борасидаги фаолиятига бирон-бир тарзда аралаштишга йўл қўйилмайди ва бундай аралашув қонунга мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлишига нисбатан тавсифланади. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 114-моддасига мувофиқ, суд ҳокимияти ҳужжатлари барча давлат органлари, жамоат бирлашмалари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар учун мажбурийдир. Ўзбекистон Республикаси “Судлар тўғрисида”ги Қонунининг 5-моддасида ҳам суд ҳужжатлари барча давлат органлари, жамоат бирлашмалари, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар, мансабдор шахслар, фуқаролар учун мажбурийдир ҳамда Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида ижро этилиши шартлилиги белгиланган. Ўзбекистон Республикаси “Судлар тўғрисида”ги Қонунининг 2-моддасига асосан Ўзбекистон Республикасида суд Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва бошқа қонунларида, инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро ҳужжатларда эълон қилинган фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг ҳуқуқлари ҳамда қонун билан кўриқланадиган манфаатларини суд йўли билан ҳимоя қилишга даъват этилган. Суднинг фаолияти қонун устуворлигини, ижтимоий адолатни, фуқаролар тинчлиги

ва тотувлигини таъминлашга қаратилгандир [2].

БМТнинг Умумжаҳон Инсон ҳуқуқлари декларацияси 8-моддасига кўра, ҳар бир инсон унга конституция ёки қонун орқали берилган асосий ҳуқуқлари бузилган ҳолларда ваколатли миллий судлар томонидан бу ҳуқуқларнинг самарали тикланиши ҳуқуқига эга [3].

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг Резолюциясига биноан 1985 йил 29 ноябрда маъқулланган “Суд органлари мустақиллигининг асосий принциплари” биринчи бўлими 1-бандига кўра, суд органларининг мустақиллиги давлат томонидан қафолатланади ҳамда Конституция ва қонунларда мустаҳкамлаб кўйилиши белгиланган. Барча давлат органлари ва бошқа ташкилотлар суд органлари мустақиллигига ҳурмат билан қарашлари ва бунга риоя қилишлари шартлилиги кўрсатиб ўтилган. Шунингдек, биринчи бўлимнинг 2-бандида, суд органлари ўзларига берилган ишларни ҳақиқат асосида ва қонунга риоя қилган ҳолда, ким томонидан ва қандай асосларга кўра бўлмасин, бевосита ёки билвосита ҳар қандай чекловлар, ғайриқонуний таъсирлар, майл, тазйик, таҳдид ёки аралашувларсиз холислик билан ҳал қилиниши мустаҳкамланган [4].

Демак, судлар томонидан ишларни холислик билан ҳал қилиниши ҳар бир фуқаронинг бузилган ҳуқуқларини ҳимоя қилиши халқаро ва миллий ҳуқуқдаги қафолатидир.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 21 февралдаги ПФ-4966-сонли Фармонида асосан, 2017 йил 1 июндан бошлаб Ўзбекистон Республикаси Олий суди ва Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди бирлаштирилиб, фуқаролик, жиноий, маъмурий ва иқтисодий суд иш юритуви соҳасида суд ҳокимиятининг ягона олий органи бўлган Ўзбекистон Республикаси Олий суди ташкил этилди. Қорақалпоғистон Республикаси ҳўжалик суди, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳўжалик судлари тегишли иқтисодий судлар этиб ўзгартирилди ҳамда туманлараро, туман (шаҳар) иқтисодий судлари ташкил этилди. Ўзбекистонда судлар фаолияти асосан Ўзбекистон Республикасининг “Судлар тўғрисида”ги Қонуни билан тартибга солинади. Ушбу қонун 1-моддасининг биринчи қисмида Ўзбекистон Республикасида фаолият юритувчи судлар санаб ўтилган бўлиб, унинг мазмунига кўра ҳозирда Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди ва Олий суди; Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар судлари ҳамда вилоят судларига тенглаштирилган судлар; туман, туманлараро ва шаҳар судлари фаолият юритмоқда. Қонун 13-моддасининг биринчи қисмига кўра, Ўзбекистон Республикаси Олий суди фуқаролик, жиноий, иқтисодий ва маъмурий суд ишларини юритиш соҳасида суд ҳокимиятининг олий органидир. Ўзбекистон Республикаси Олий суди қуйи судларнинг судлов фаолияти устидан назорат қилиш ҳуқуқига эга. Қонуннинг 14-моддасида белгиланишича, Ўзбекистон Республикаси Олий суди раиси, унинг биринчи ўринбосари – жиноят ишлари бўйича судлов ҳайъатининг раиси ҳамда раис ўринбосарлари – фуқаролик, маъмурий ва иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъатларининг раислари, Ўзбекистон Республикаси Олий судининг судьяларидан иборат бўлади. Ўзбекистон Республикаси Олий суди барча қуйи бўғин судларининг фаолиятини мувофиқлаштирувчи суд сифатида судлов ҳайъатларига бўлинган ҳолда судлов фаолияти устидан назоратни амалга оширади. Ўзбекистон Республикаси “Судлар тўғрисида”ги Қонунининг 30-моддасига кўра, Қорақалпоғистон Республикаси иқтисодий суди, вилоятлар иқтисодий судлари ва Тошкент шаҳар иқтисодий суди ўз ваколатлари доирасида ишларни биринчи инстанция суди сифатида, апелляция, кассация тартибида кўради. Иқтисодий судларнинг тизими иқтисодий низолардан келиб чиққан ишлар назорат тартибида Ўзбекистон Республикаси Олий судининг иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъатида ҳамда Олий суд Раёсатида кўриб чиқилади.

Қ.Комилов, М.Эргашевларнинг таъкидлашича, муқаддам, ҳўжалик судлари фақат вилоятлар марказида жойлашган ва бир вилоят ҳудудида биттадан ҳўжалик суди мавжуд бўлган, бутун вилоятда тадбиркорлик субъектлари ўртасида келиб чиққан иқтисодий низолар ва суд қарорларига нисбатан берилган апелляция шикоятлари шу судда кўрилган бўлса, 2017 йил 1 июндан туманлараро, туман (шаҳар) иқтисодий судлари ташкил этилиши натижасида ишларни фақат биринчи инстанция тартибида кўрувчи алоҳида бўғин юзага келди. Шунингдек, ҳўжалик судларига мурожаат қилиш, уларда ишларни кўриб чиқиш тартиби ва шунга ўхшаш бошқа муносабатларни ҳуқуқий тартибга солиш мақсадида 1997 йил 30 август куни Ўзбекистон Республикасининг Ҳўжалик процессуал кодекси қабул қилинган. 1992 йилдан 2017 йил 1 июнга қадар иқтисодий низоларни кўриб чиқувчи суд сифатида ҳўжалик судлари фаолият юритиб келган бўлса, 2017 йилнинг 1 июнидан бошлаб, бу судлар иқтисодий судлар деб қайта номланди ва ушбу судларда ишларни кўриб чиқишнинг

процессуал қоидаларини ўзида ифодалаган Иқтисодий процессуал кодекси қабул қилинди [5, Б.6].

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодексида суд ишини юритишга оид янги процессуал ҳуқуқ нормалари акс этган бўлиб, тадбиркорлик субъектлари ёки фуқаролар ҳам иқтисодий судларга мурожаат қилишаётганида мазкур қоидаларга тўлиқ риоя қилишлари лозим бўлади. Хусусан, чет эл элементи билан мураккаблашган иқтисодий процессуал муносабатларда қўлланиладиган ҳуқуққа алоҳида эътибор қаратилди.

Жумладан, Ўзбекистон Республикаси иқтисодий судлари иқтисодиёт соҳасида чет эл ташкилотлари, халқаро ташкилотлар, чет эл фуқаролари, фуқаролиги бўлмаган шахслар иштирокида юзага келадиган низолар бўйича ишларни иқтисодий процессуал кодексида белгиланган ҳолларда ва тартибда кўриб чиқади. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси иқтисодий судларининг мутлақ ваколатлари кўрсатилиб, чет эллик шахслар иштирокидаги қуйидаги низоларга қўлланилиши белгиланган. Яъни:

1) Ўзбекистон Республикасининг давлат мулки бўлган мол-мулкка нисбатан низолар бўйича, шу жумладан, мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва давлат мулкни хусусийлаштириш ҳамда давлат эҳтиёжлари учун мулкни мажбурий тартибда олиб қўйиш билан боғлиқ низолар бўйича ишлар;

2) предмети кўчмас мол-мулк бўлган низолар бўйича, агар бундай мол-мулк Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган бўлса, ёки бундай мол-мулкка бўлган ҳуқуқлар тўғрисидаги низолар бўйича ишлар.

Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларида чет эллик шахслар иштирокидаги бошқа ишлар ҳам иқтисодий судларнинг мутлақ ваколатларига киритилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодексининг 240-моддасида императив коллизион нормалар белгиланган бўлиб, бундай нормаларнинг моҳияти шундаки, улар коллизион нормада чет эл ҳуқуқини қўллашга ҳавола этилганига қарамай, суддан миллий ҳуқуқ нормаларини қўллашни талаб қилади. Ўзбекистон Республикасининг давлат мулки бўлган мол-мулкка нисбатан низолар бўйича ва предмети кўчмас мол-мулк бўлган низолар бўйича тегишли императив нормалар татбиқ этилиши мумкин бўлган муносабатларни тартибга солишда давлатнинг алоҳида манфаати мавжудлиги билан изоҳланади.

О.Хазратқуловнинг фикрича, императив нормалар сонининг кўпайиши давлатлар нуктаи-назаридан ўта муҳим бўлган муносабатларни тартибга солишдан уларнинг манфаатдорлиги доираси кенгайиши билан боғлиқ. Айни шу сабабли бундай муносабатларни тартибга солиш коллизион нормаларнинг кўрсатмаларидан қатъи назар миллий ҳуқуқ нормалари билан амалга оширилади ва ҳал этиш учун чет эл давлати юрисдикциясига берилиши ёки ҳуқуқий муносабат тарафлари томонидан томонларнинг хоҳиш-иродаси эркинлиги тамойилини қўллаш йўли билан тартибга солиниши мумкин эмас [6, Б.134].

Демак, чет эл элементи билан мураккаблашган иқтисодий процессуал муносабатларда судларнинг мутлақ ваколатларини амалга оширишда императив ҳуқуқ нормаларини қўллаш мақсадга мувофиқдир. Халқаро суд амалиётида тан олинган кўчмас мол-мулкка нисбатан императив коллизион нормаларнинг тадбиқ этилиши ҳуқуқий ва иқтисодий ёндашув ҳолатларини ҳисобга олади. Хусусан, кодексида императив тартибга солишнинг ўрнатилиши мулккий муомала иштирокчилари учун кўпроқ даражада аниқликни ва барқарорликни таъминлайди. Шу туфайли ҳам ашёвий ҳуқуқлар мазмунини белгиловчи қўлланиладиган ҳуқуқ айрим субъектларнинг хоҳиш-иродасига боғлиқ бўлмаслиги, учинчи шахслар учун аниқ бўлиши лозим. *Lex rei sitae* коллизион боғловчисидан фойдаланиш шундай мақсадга эришиш имкониятини тақдим этади.

Lex rei sitae коллизион боғловчиси кўчмас мулкка нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқ яъни, мол-мулк жойлашган мамлакат ҳуқуқи орқали белгиланади. Мазкур коллизион боғловчига мувофиқ давлат ашё устидан фактик ва юридик назорат қилиш ҳуқуқига эга ва ўз ҳудуди доирасида мулккий муомалани, шу жумладан ашёвий ҳуқуқларнинг юзага келиши, уларни ўзгартириш, бекор қилиш ва амалга ошириш билан боғлиқ муносабатларни тартибга солишдан, шунингдек баъзи бир ашёларнинг мулккий муомалада бўлишига нисбатан чеклашлар белгиланган, мол-мулкни национализация ва мусодара қилишга доир норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни амалга оширишдан манфаатдор бўлади.

Н.Х.Рахмонқуловнинг фикрича, мол-мулк жойлашган мамлакат ҳуқуқини қўллашдан манфаатдорлик энг аввало оммавий ҳуқуқ соҳасидаги муносабатларда намоён бўлади. Булар ашё жойлашган мамлакат судларининг юрисдикцияси масалалари, ундирувни мол-мулкка қаратиш

ва уни хатлаш билан, шунингдек ижро иши юритишнинг бошқа масалалари билан боғлиқ муносабатлардир. Хар бир давлат ўз худуди доирасида иқтисодий муносабатларни, хусусан фуқаролик муомаласи учун муҳим аҳамият касб этувчи ашёвий-ҳуқуқий муносабатларни ўз моддий ҳуқуқи нормалари орқали тартибга солишдан иқтисодий манфаатдор эканлигини ҳам таъкидлаш жоиз [6, Б.159].

Шунингдек, “Фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатлар тўғрисида”ги Минск конвенциясининг 20-модда 1-бандида, кўчмас мол-мулкка нисбатан мулк ҳуқуқи ҳамда бошқа ашёвий ҳуқуқлар юзасидан даъволар бу мол-мулк жойлашган мамлакатнинг иқтисодий судлари ваколатига кириши белгиланган [7].

Замонавий ҳуқуқий тизимларнинг аксариятида *lex rei sitae* коллизия боғловчиси халқаро хусусий ҳуқуқда ашёвий ҳуқуқларни тартибга солиш учун асос сифатида қўлланилиши ҳуқуқий тартибга солишнинг аниқлигини, очиқ ва ошкоралигини, шу жумладан коллизия-ҳуқуқий тартибга солишнинг халқаро даражада бирхиллашуви (унификация) ва уйғунлашувини (гармонизация) белгилайди. Буларнинг барчаси халқаро мулк муомалани ҳимоя қилишга маълум даражада кўмаклашади, зеро аксарият ҳолларда қўлланилиши лозим бўлган ҳуқуқни олдиндан айтиш имкони пайдо бўлади, мазкур боғловчини қўллашга асосланган суд қарорини қўлланилиши лозим бўлган ҳуқуқни белгилаш бўйича қабул қилинган бошқа судлар қарорлари билан тўқнашишининг олди олинади. *Lex rei sitae* коллизия боғловчи нормаси муайян даражада “қатъийлиги” билан тавсифланади. Унинг ҳудудий амал қилишини икки хил баҳолаш мумкин. Бир томондан, у ҳуқуқий тартибга солишнинг аниқлиги, очиқ ва ошкоралигини, шунингдек ҳуқуқий тартибга солишнинг халқаро даражада эришиладиган натижасининг бирхиллигини ўзида акс эттиради. Бироқ, бошқа томондан, унинг “механистик” тарзда амал қилиши ва бундай коллизия нормаларнинг барчасига хос бўлган “қўлланиш натижасига нисбатан бефарқлиги” муносабат учун муҳим бўлган барча ҳолатларни ҳисобга олиш имконини бермайди, чунки унда муайян дифференциялашув ва ўзи қўлланилаётган муносабат хусусиятига мослашувчанлиги мавжуд эмас. Ўз навбатида ушбу омиллар адолатсиз қарор чиқарилишига олиб келиши мумкин [6, Б.165].

Чет эл субъектлари судда даъвогар ёки жавобгар сифатида қатнашишидан қатъий назар, биноларга иншоотларга, ер участкаларига нисбатан мулк ҳуқуқини тан олиш, бинолар, иншоотлар, ер участкаларини ўзганинг ноқонуний эгалигидан талаб қилиб олиш, мулкдорнинг ёки қонуний эгалик қилувчининг ҳуқуқлари бузилишини бартараф этиш билан боғлиқ ишлар, башарти эгалик қилишдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаса, бино, иншоот, ер участкаси жойлашган жойда кўрилади [8, Б.503].

Юқоридаги таҳлилларга асосан қуйидаги хулосаларга келинди:

Биринчидан, Ўзбекистон Республикасининг Иқтисодий процессуал кодекси бугунги кун долзарб масалаларини ўз ичига қамраб олган.

Иккинчидан, иқтисодий суд ишларини юритиш принциплари халқаро судловлиликка оид декларацияларда назарда тутилган принциплар билан уйғунлашувини кўрсатади.

Учинчидан, чет эл элементи билан мураккаблашган иқтисодий процессуал муносабатларда судларнинг мутлақ ваколатларини амалга ошириш шакли халқаро унификациялашган ҳужжатлар билан бир хил тартибга солинишига олиб келади.

Судлар фаолиятини янада такомиллаштириш, рақамлаштириш ва шаффофликни таъминлаш мақсадида қуйидаги таклифлар илгари сурилади:

Биринчидан, иқтисодий судларнинг 2018-2019 йиллар ҳамда 2020 йил 1-ярмидаги фаолият якуналарининг асосий кўрсаткичларига кўра, иқтисодий судларнинг биринчи инстанциясида рўйхатдан ўтказилган ишларнинг кўрилган ишларга нисбати бўйича маълумотда 51724 та жами кўрилган ишлар бўлиб, шулардан, рўйхатдан ўтказилган ишларга нисбатан фоизи кўринишида 73,7 фоизни ташкил этган [9]. Бироқ статистик маълумотларда чет давлат судларининг ҳал қилув қарорларини тан олиш ва ижрога қаратиш тўғрисидаги ишларни юритишга оид алоҳида маълумотлар устун шакллантирилмаган. Бу эса, айнан чет давлат судларинининг қарорларини тан олиш ва ижрога қаратиш бўйича иқтисодий судларга ҳисобот даври давомида иш юритувига қабул қилинганлиги тўғрисидаги аниқ маълумотларни олишга тўсқинлик қилади. Ҳолбуки, Ўзбекистон Республикаси Олий суди ўндан ортиқ нуфузли халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлик дастурларини амалга ошириб келмоқда. Шу сабабли иқтисодий судлар фаолиятига оид статистик маълумотлар жадвалига чет эл элементи билан мураккаблашган муносабатларга доир алоҳида устун ажратилиши мақсадга мувофиқ.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 сентябрдаги “Суд ҳокимияти органлари фаолиятини рақамлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори қабул қилинди. Мазкур қарор билан 2020-2023 йилларда суд ҳокимияти органлари фаолиятини рақамлаштириш Дастури ҳамда Судларнинг ахборот тизимларини давлат органлари ва ташкилотларининг ахборот тизимлари билан интеграция қилиш бўйича “Йўл харита”си тасдиқланди [10]. Энг аввало ушбу қарор ижросини амалга ошириш ҳамда одил судловга эришиш даражасини ошириш мақсадида судлар фаолиятига оид статистик маълумотлар жадвалига чет эл элементи билан мураккаблашган муносабатларга доир алоҳида устун ажратилиши лозим, деган таклифни илгари сурамиз.

Иккинчидан, таҳлилларга кўра, ҳозирги кунда мамлакатимизда жами ишлаб турган судьялар сони 1 минг 206 нафарни ташкил этади [10]. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 сентябрдаги “Суд ҳокимияти органлари фаолиятини рақамлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори ижросини таъминлаш мақсадида, судьялик лавозимларига номзодларни тайёрлаш, судьялар ва суд аппарати ходимларини қайта тайёрлаш, уларнинг малакасини ошириш курсларида чет эл элементи билан мураккаблашган даъво аризаларига қўлланиладиган ҳуқуқни танлаш ва уни ижрога қаратиш борасида алоҳида ўқув модулини ташкил этиш мақсадга мувофиқ. Ушбу ўқув модули натижасида ҳал қилув қарорларида халқаро конвенциялар уларнинг миллий қонунларга нисбатан устуворлик тамойили, императив, диспозитив ва альтернатив коллизия тартибга солиш усуллари, “оқсоқ” муносабатларни ҳал қилиш жараёнида қонунни қўллаш ва уни шарҳлаш, оммавий тартиб тўғрисидаги изоҳ каби нормаларни янада тўғри талқин этилишга олиб келади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. 08.12.1992 // URL: <https://www.lex.uz/acts/20596>. (The Constitution of the Republic of Uzbekistan. 08.12.1992 // URL: <https://www.lex.uz/acts/20596>)
2. Ўзбекистон Республикасининг “Судлар тўғрисида”ги Қонуни (янги таҳрири). 2000 йил 14 декабрь, 162-II-сон // URL: <https://www.lex.uz/acts/68532> (Law of the Republic of Uzbekistan “On Courts” (new edition). 14.12.2000. №162-II. URL: <https://www.lex.uz/acts/68532>)
3. Universal Declaration of Human Rights URL: <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>
4. “Basic Principles on the Independence of the Judiciary. Adopted by the Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders held at Milan from 26 August to 6 September 1985 and endorsed by General Assembly resolutions 40/32 of 29 November 1985 and 40/146 of 13 December 1985 // URL: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/IndependenceJudiciary.aspx>
5. Иқтисодий судларга мурожаат қилиш тартиби амалий қўлланма / Қ.Комилов, М.Эргашев. – Тошкент: ИLMИY-TEХНИКА АХБОРОТИ - PRESS NASHRIYOTI, 2018. (Practical manual on the procedure for applying to economic courts / K. Kamilov, M. Ergashev. - Tashkent: SCIENTIFIC AND TECHNICAL INFORMATION - PRESS PUBLISHING HOUSE, 2018)
6. Халқаро хусусий ҳуқуқнинг долзарб муаммолари ва ривожланиш истикболлари. – Тошкент: “Адабиёт учқунлари” нашриёти. 2014. – 327 бет. (Current issues and prospects of development of private international law. - Tashkent: 2014. - 327 pages)
7. “Фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатлар тўғрисида”ги Минск конвенцияси. 22.01.1993. URL: <https://lex.uz/docs/2741652> (Minsk Convention on Legal Assistance and Legal Relations in Civil, Family and Criminal Matters. 22.01.1993. URL: <https://lex.uz/docs/2741652>)
8. Iqtisodiy protsessual huquq. Darslik / Mas’ul muharrir y.f.d. Z.N. Esanova. – Toshkent: TDYU, 2018. (Economic procedural law. Textbook / Editor-in-Chief y.f.d. Z.N. Esanova. - Tashkent: TSUL, 2018)
9. Ўзбекистон Республикаси Олий судининг суд статистикаси. URL: <https://stat.sud.uz/iib.html> (Judicial statistics of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan // URL: <https://stat.sud.uz/iib.html>)
10. Янги Ўзбекистон, 2020 йил 4 сентябрь. (New Uzbekistan, September 4, 2020)